

**ЗАРІЧНЕНСЬКА ЦС ПШБ
ЗАРІЧНЕНСЬКА ЦЕНТРАЛЬНА РАЙОННА
БІБЛІОТЕКА**

Серія: «Краєзнавство»

**ПОЛІСЬКА СВЯТИНЯ –
НОБЕЛЬСЬКЕ ЧЕТВЕРОСВАНГЕЛІЄ 1520 РОКУ –
НАЙДАВНІША ПИСЬМОВА ПАМ'ЯТКА КРАЮ**

БІБЛІОГРАФІЧНА РОЗВІДКА

**ЗАРІЧНЕ
2017**

**ЗАРІЧНЕНСЬКА ЦС ПШБ
ЗАРІЧНЕНСЬКА ЦЕНТРАЛЬНА РАЙОННА
БІБЛІОТЕКА**

Серія «Краєзнавство»

**ПОЛІСЬКА СВЯТИНЯ –
НОБЕЛЬСЬКЕ ЧЕТВЕРОЄВАНГЕЛІЄ 1520 РОКУ –
НАЙДАВНІША ПИСЬМОВА ПАМ'ЯТКА КРАЮ**

БІБЛІОГРАФІЧНА РОЗВІДКА

**ЗАРІЧНЕ
2017**

63.3(4Укр-4Рів)

П 50

Поліська святиня – Нобельське Четвероєвангеліє 1520 року – найдавніша письмова пам'ятка краю : бібліографічна розвідка / Зарічненська ЦРБ. – Зарічне, 2017. – 8 с. – («Краєзнавство»)

Видання ставить за мету познайомити всіх, хто цікавиться історією нашої країни з найдавнішою, збереженою часом письмовою пам'яткою, котра відноситься безпосередньо до нашого краю - Нобельським Четвероєвангелієм 1520 року.

Тут представлено матеріали про цю історичну пам'ятку нашого Полісся, яка доносить далекі відголоси літературної писемності наших предків і має не тільки сакральну, але й культурологічну цінність для українського та білоруського народів. Це історія Зарічненщини, Полісся та всієї України.

Видання стане у пригоді краєзнавцям, бібліотечним та музейним працівникам, викладачам, студентам всіх рівнів акредитації, учням загальноосвітніх навчальних закладів, широкому загалу користувачів.

Підготували: Т. Д. Кидун –
провідний бібліограф Зарічненської ЦРБ
Комп'ютерний набір : А. М. Прохорович

Зарічненська центральна районна бібліотека 2017

ПОЛІСЬКА СВЯТИНЯ – НОБЕЛЬСЬКЕ ЧЕТВЕРОЄВАНГЕЛІЄ 1520 РОКУ – НАЙДАВНІША ПИСЬМОВА ПАМ'ЯТКА КРАЮ

Село Нобель найвідоміше та найдавніше поселення Зарічненського району. Про поліське місто (нині село) Нобель багато написано в історичних джерелах. Воно має славу історію. Уперше про нього згадується в Іпатієвському літописі за 1158 рік. У період Київської Русі на березі озера Нобель існувало літописне село Небель, у Добу Великого князівства Литовського воно перебувало під владою турово-пінських князів, із 1519 року ним володіла королева Бона. У XVI столітті Нобель був відомим релігійним центром: тут діяло 5 церков і чоловічий Преображенський монастир. Тут був скрипторій – майстерня, де працювали переписувачі книг. Доказом цього слугує Четвероєвангеліє, переписане для Миколаївської церкви в 1520 році. Нині воно знаходиться в рукописному відділі бібліотеки Академії наук Литви.

Нобельське Четвероєвангеліє 1520 року - найдавніша, збережена часом для нас,

письмова пам'ятка, котра відноситься безпосередньо до нашого краю, віднайдена завдяки членам Національної Спілки краєзнавців України – Валентини Тумаш та Павла Дубінця.

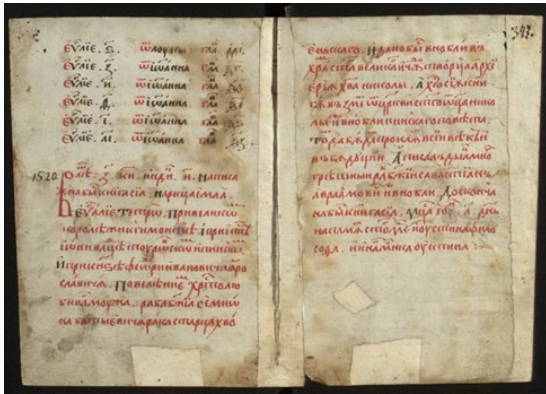
Зокрема, Валентина Тумаш, опрацьовуючи історичні джерела, відшукуючи цікавинки про життя поліського краю в різні часи історії, віднайшла інформацію, яку прочитала на одному із сайтів Інтернету, яка приголомшила своєю значимістю... Зокрема, це стосується роботи Петра Андрійовича Гільтебрандта, російського православного літератора, історика та археографа, який жив у 1840 - 1905 роках. У свій час він займався розбором рукописів Віленської публічної бібліотеки, склав у 1871 році їх опис в окремій книжці під заголовком «Рукописное

отделение Виленской публичной библиотеки. Церковнославянские рукописи и Русские пергаменты». У цій книжці він подає, зокрема, гарний опис Туровського Євангелія, чи не найдавнішої писемної книги нашого Полісся, датованої XI століттям, яку в 1866 році було віднайдено в Спасо-Преображенській церкві древнього Турова. Гільтебрандт був запрошений для розбору рукописів у 1865 році. Вчений на початку своєї роботи знайшов невеличку шафу з 3-4 десятками рукописів, які відносилися до часів латинства, та дві великі вітрини, заповнені рукописами латинською та польською мовами. У ящиках, шафах, сірих та сирих нішах, знаходив він все нові й нові пергаментні грамоти. Зустрічав і дуже цінні речі. Серед них було й Нобельське Четвероєвангеліє 1520 року. Як це Євангеліє із Нобля потрапило до Вільно, можна лише здогадуватися. Утім, маємо і свої припущення.

У 1856 році граф Тишкевич заснував у Вільному Музей давнини, а при ньому утворив Археологічну комісію. Із справ цієї Комісії видно, що в числі пожертвувань тут приймалися й рукописи. У 1865 році було зібрано 538 рукописів та 2077 давніх грамот, актів, автографів. Колишній попечитель Віленського навчального округу Корнілов ревню займався пошуками давнини. Він добре розумів, що із впровадженням на колишніх землях Речі Посполитої православної віри російського зразку, вони масово зникають, і хотів зберегти те, що вціліло. У

1865-1867 роках відряджено у Західний край, і, зокрема, на Полісся, досвідчених осіб, котрі повинні були зібрати і привезти до Вільно рукописні книги, які мали історичну та писемну цінність. Для цього звернулись до духовенства, учителів, із проханням допомогти віднайти давні рукописи, грамоти тощо. Напевне, таким чином і потрапило до Віленської бібліотеки Нобельське Євангеліє.

Опис Нобельського Євангелія Гільтебрандт подає у своїй праці під №15:

«Нобельское (Нобель - местечко и в старину, и теперь Пинского уезда) Четвероевангелие 1520 года, в четвертку (длины 43/4верш., шир. 31/4), 347 листовъ или 694 стр., по 16 строкъ на странице, в малиновомъ бархатномъ (выцветшемъ) переплете, украшенномъ позолоченнымъ Распятіемъ по середине, а по угламъ четырьмя евангелистами».

Крім цього, автор дає невелику характеристику давній книзі: «Передмова до Євангелія від Матвія неповна. Із 96 сторінки розпочинається Євангеліє від Марка, із 159 - від Луки, із 257 - від Іоанна. Із 325 сторінки й до кінця - соборник. Написання суцільне, де немає розділових знаків».

Післямову до нобельського рукопису, яка була написана на останній сторінці фоліанту, Гільтебрандт подає без перекладу. У ній читаємо наступне: «В лето 1520, индикт восьмий написана би книга сия, нарицаемая Євангелие тетро. При великом короле Жигмонте, и при епископе Ионе владице Туровском и Пинском, и при князе Федоре Ярославичи, повелениемъ христоролюбивого мужа раба Божия Симеона Батиевича старца (старости) Хоенского, и дано в Нобли в храм Святого Велика и Чудотворца архиерея Николи. А хто сию книгу возьме от церкви святого отца Николижи в Нобли Пинского повета, тот да будет проклят в сия век и в будущий. А писал дьяк многогрешный раб Божий Севастианъ Аврамович же в Нобли. Доскончана би книга сия месяца июня первий день на память святого мученика Иустина философа и на мученика Иустина».

Здавалось, цей текст дає вичерпну відповідь на історію походження Євангелія, але зустрічаємо одну заперечувальну особливість - де ж писалось це Євангеліє? Спочатку читаємо: «... дано в Нобли в храм...». Це можна зрозуміти, що вже написане Євангеліє було дароване до церкви святого Миколи. Але далі читаємо: «...писал дьяк многогрешный раб Божий Севастиан Аврамович же в Нобли...» Отже, цілком ймовірно, що це Євангеліє було переписано, із більш старішого, безпосередньо в самому містечку, при церкві. Що характерно для тих часів, коли монастирі і церкви позичали одні одному для перепису церковні книжки.

Російський історик, педагог та археолог Флавіан Добрянський, котрий після Гільтебрандта також досліджував рукописний відділ Віленської публічної бібліотеки, у своєму описі Нобельського Євангелія робить доволі серйозну відмітку: «...полуустав довольно небрежный». По іншому, текст малограмотний із помилками та ще й без розділових знаків. А таке письмо властиве для людини без належної освіти, котрим і був напевно дячок-переписувач Севастиан Аврамович, який служив при Микільській церкві. Бо, як правило, чорною рукописною працею займалися нижчі церковні чини: диякони, псаломщики, послушники, під наглядом священників чи ігуменів монастирів.

Іншою особливістю післямови є накладання прокляття на вилучення Євангелія із церкви. До того ж, прокляття серйозне і страшне, накладене на усі віки

і навіть для загробного світу. Щоправда, той же Добрянський, у передмові до своєї праці.

«Описание рукописей Виленской Публичной библиотеки церковно-славянских и русских 1882 года» відмічає, що на багатьох книгах тих часів зустрічаються заборони із прокляттям, і пояснює це тим, «... что рукописи по тогдашним временам составляли значительную ценность, приобрести которую было сильное желание, не отступавшее даже перед угрозами». Тепер дивно читати на церковній книзі прокляття, але, щоб зберегти просвітницьку цінність, переписувачі навіть вдавалися до таких не зовсім Божих дій.

Цікаво, що закінчується ця книга побажанням, розміщеним на звороті останнього листка: «Буде и буде Микольскому добра два і три до п'яти попов, а писав Левко дячишко Гловми». Принаймні так ми змогли розібрати це послання. Як стверджує Добрянський, ця замітка була писана тим же почерком, що й саме Євангеліє. З цього слідує, щоб визначити точне ім'я переписувача, варто провести детальне вивчення, як самої Євангелії, так й історичної джерельної бази тих далеких часів.

Написане Євангеліє по шістнадцять рядків на сторінці і письмо суцільне там, де немає розділових знаків. Таким чином, можна стверджувати, що це є найдавніша, збережена часом для нас, письмова пам'ятка, котра відноситься безпосередньо до нашого краю.

Про унікальність та значимість Нобельського Четвероєвангелія згадує у свої багатотомній історії «Руської церкви», написаній у XIX столітті, і митрополит Московський і Коломенський Макарій (Булгаков). У нього читаємо наступне: «Несколько богослужебных рукописных книг того времени, употреблявшихся в Литовской митрополии, сохранилось досели. Таковы – пять Євангелий ХЛв. Из которых одно, Нобельское, писано 1520 г. при епископе Туровском и Пинском Ионе и князе Федоре Ярославиче для Никольской церкви местечка Нобли Пинского повета...». Уже сам факт, що укладач історії російської церкви відмітив це Євангеліє у своїй праці, промовляє про значущість і винятковість книги. Між іншим, в соборнику наприкінці Євангелія, де, зазвичай, розміщується перелік всіх святих на кожен день року, відсутні імена святих руської церкви, прославлених на той час.

Зробивши історичний ракурс у минуле Нобельського Євангелія, ми не могли не зацікавитись теперішньою його долею, тому, через всевітню павутину, розпочали пошук залишків колишньої Віленської публічної бібліотеки і дізналися, що рукописи із неї тепер зберігаються в бібліотеці академії наук Литви імені Врублевських. На наш лист із проханням підтвердити місцезнаходження Євангелія і можливість зробити сканування для подальшого репринтного перевидання, дуже швидко отримали вичерпну відповідь від завідувачки рукописним відділом Ерики Кулешене. Отже, як пише пані Ерика, Євангеліє зберігається в бібліотеці, з ним можна ознайомитися у будь-який час, поїхавши до Вільнюса, а ось на рахунок сканування - то потрібні кошти, у розмірі двох з половиною тисяч євро, і ще - офіційне звернення на ім'я директора бібліотеки.

В Україні, чи не кожен житель знає про Пересопницьке Четвероєвангеліє, яке писалося в 1556-1561 роках. У 2001 році Інститутом української мови НАН України було здійснено його транслітероване видання із науковою обробкою - впорядкуванням, дослідженнями, словопоказчиками. Загальний наклад книги

склав 500 примірників. Можливо, подібна доля чекатиме й на Нобельське Четвероєвангеліє, якщо цим переймуться ті, кому не байдужа історія Зарічненщини, Полісся та всієї України. І ця справа варта уваги як громадського, так і церковного суспільства, адже ми маємо виняткову історичну пам'ятку нашого Полісся, котра доносить нам далекі відголоси літературної писемності наших предків і має не тільки сакральну, але й культурологічну цінність для українського та білоруського народів. А для древнього Нобля, зваживши на його багату історичну минувшину, є можливість стати вагомим історико-культурологічним центром на пограниччі двох слов'янських народів, такою собі північною Пересопницею. А ще варто зазначити, що в недалекому 2020 р. наступить п'ятсотріччя від дня написання Нобельського Євангелія. Тож слід зацікавитися і поспішати у вивченні, пропагуванні та перевиданні для наступних поколінь цієї книги.

Використані джерела:

Гаврилович Г. Готуємось до 500-річчя Нобельського Четвероєвангелія : [у відділі освіти Зарічненської РДА відбувся круглий стіл (онлайн), присвячений 495-ій річниці Нобельського Четвероєвангелія, де взяли участь краєзнавці, науковці, бібліотекарі Зарічного, Рівного, Острога] / Г. Гаврилович // Полісся. - 2015. - N 24/18 черв./ - С. 13

Тумаш В. Нобельське Четвероєвангеліє - найдавніша письмова пам'ятка нашого краю / В. Тумаш, П. Дубінець // Полісся. - 2014. - N 28/17 лип./ - С. 13

Тумаш В. Нобельським Євангелієм опікується нардеп Василь Яніцький / В. Тумаш // Полісся. - 2016. - N 42/3 лист./ - С. 13

Тумаш В. Поліське Євангеліє : 14 червня 2015 року - 495 років створення Нобельського Четвероєвангелія / В. Тумаш // Полісся. - 2015. - N 23/11 черв./ - С.13

495 років з часу написання Нобельського Євангелія 1520 року – найдавнішої писемної пам'ятки нашого краю // Календар знаменних і пам'ятних дат Зарічненщини на 2015 рік / Зарічненська ЦРБ. – Зарічне, 2014. – с. 9-13

Шмигін Н. Найдавнішу Біблію України віднайшла поліська вчителька / Н. Шмигін ; В. Шашук // Вісті Рівненщини. - 2016. - №36/9 верес./ - С. 8

* * *

Найдавнішу Біблію України віднайшла поліська вчителька [Електронний ресурс] // Вісник+К : сайт. – Режим доступу :

<http://visnyk.lutsk.ua/news/ukraine/regions/rivne/24355/> . – Назва з екрана

Нобельське Четвероєвангеліє [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енциклопедія. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

Нобельське Четвероєвангеліє . – Назва з екрана

Рукописне Нобельське Четвероєвангеліє – найдавніша писемна пам'ятка Українського Полісся [Електронний ресурс] // Рівненське обласне об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Т. Шевченка : сайт. – Режим доступу : http://prosvita.rv.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=148:2015-02-23-08-10-47&catid=35:news&Itemid=27 . – Назва з екрана

495 років з часу написання Нобельського Євангелія 1520 року – найдавнішої писемної пам'ятки нашого краю [Електронний ресурс] // Календар знаменних і пам'ятних дат Зарічненщини на 2015 рік. - Режим доступу : <http://zarichne.lib.rv.ua>. – Назва з екрана

**ЧЕКАЄМО ВАС В
ЗАРІЧНЕНСЬКІЙ ЦЕНТРАЛЬНІЙ РАЙОННІЙ
БІБЛІОТЕЦІ**

НАША АДРЕСА:

34000

ВУЛ. ГРУШЕВСЬКОГО, 4

СМТ. ЗАРІЧНЕ

РІВНЕНСЬКА ОБЛ.

ТЕЛ. (03632) 3-02-71

<http://zarichne.lib.rv.ua/>

МИ ПРАЦЮЄМО:

З 9.00 ДО 19.00 ЩОДНЯ

ВИХІДНИЙ ДЕНЬ - СУБОТА